

1.01
323.1:336.745(436)"1892"
Prejeto 15. 3. 1999

UDK

Andrej Pančur*

Vpliv političnih in nacionalnih bojev na gospodarske reforme (Primer avstroogrške valutne reforme leta 1892 in vloga Slovencev)

IZVLEČEK

Nacionalni in politični boji so v avstrijskem delu Habsburške monarhije pogosto povsem onemogočili normalno delovanje državnega zbora. Tudi v obdobju vlade Eduarda Taaffeja (1879-1893), ko je državni zbor deloval povsem normalno, so nacionalne in politične razprtije lahko ogrozile vladne reforme. Avtor tako prikaže razprtije med parlamentarno obravnavo valutne reforme leta 1892. V procesu približevanja med vlado in Združeno nemško levico je večkrat prišlo do politične krize, v kateri so bila jabolko spora tudi slovensko nemška nacionalna nasprotja. S tem je bil ogrožen tudi sam sprejem valutne reforme.

Ključne besede: denar, gospodarska politika, politika, parlamentarni sistem

ABSTRACT

INFLUENCE OF THE POLITICAL AND NATIONALIST QUARRELS ON THE ECONOMIC REFORMS

(The 1892 Austro-Hungarian Currency Reform and the role of the Slovenes)

The nationalist and political quarrels in the Austrian part of the Habsburg Empire frequently rendered impossible a normal functioning of the State Parliament. Even during the time of Eduard Taaffe's government (1879-1893), when the State Parliament was able to function quite normally, the nationalist and political quarrels posed a threat to the government reforms. The author presents divisions during a parliamentary debate over a currency reform in 1892. In the process of rapprochement between the government and the United German Left, a political crisis broke out several times, in which the apple of discord were also the national differences between the Slovenes and the Germans. This threatened the adoption of the currency reform. Finally, the author presents the nationalist quarrels which were directly money related, that is, concerning the inscriptions on banknotes and coins.

Key words: many, economic, politics, parliamentarism, Austro-Hungary, Slovenia

* mag., mladi raziskovalec, Inštitut za novejšo zgodovino, SI-1000 Ljubljana, Kongresni trg 1

Zaradi nepomirljivih nacionalnih bojev v avstrijski polovici habsburške monarhije v zadnjih dveh desetletjih njenega obstoja, ni bil na oblasti med seboj na smrt sprti državni zbor, temveč v prvi vrsti visoko uradništvo, ki je imelo v rokah vlado. Birokracija je postala "vsemogočna".¹ Zlasti po spodletelih Badenijevih jezikovnih naredbah je v Avstriji nastala tako globoka politična kriza, da razen krajšega obdobja vladanja ministrskega predsednika Becka (1906-1908) "nobena vlada ni več mogla računati na zagotovljeno večino v parlamentu; uradniki so ostali edini, na katere se je lahko cesar opiral pri sestavi vlad. Na koncu tega razvoja je bilo popolno izključenje parlamenta"² iz zakonodajalne dejavnosti.

Uradniške vlade so zaradi nezmožnosti vzpostaviti zanesljivo večino vedno bolj uporabljale 14. člen ustave, ki je omogočal, da je vlada v času, ko državni zbor ni zasedal, če je bilo nujno, z izdajo cesarskih odredb urejala tudi tista področja, ki so bila sicer pod pristojnostjo državnega zbora.³ Na ta način je imela birokracija velik vpliv tudi na gospodarsko politiko. Zaradi nacionalnih razprtij je bil zato vpliv političnih strank na izvajanje gospodarske politike države minimalen.

Politični in nacionalni interesi posameznih narodov, strank in interesnih skupin so preprosto stali nad gospodarskimi interesi države. Vendar to ne velja le za zadnji dve desetletji obstoja monarhije. Nacionalne in politične razprtije so imele precejšen vpliv na zakonodajalno gospodarsko področje tudi v času Taaffejeve vlade, ko naj bi bil vpliv vladajočih avstrijskih političnih strank na vlado še zelo močan. Po eni strani je bilo področje delovanja strank vladajoče koalicije zelo omejeno. Zaradi skupnih interesov so se morale koalicijske stranke pogosto podrežati vladnim željam in potrebam, ki jih je s tem držala v tako imenovanem železnem obroču. Po drugi strani pa je tudi vlada morala upoštevati želje koalicijskih strank in jih reševati v skupno zadovoljstvo heterogene koalicije.

Takšno manevriranje med pogostoma neskladnimi interesi je bilo zelo težavno. Zgovoren primer takratnega političnega življenja je bil parlamentarni potek sprejema valutne reforme leta 1892, ki je bila kot povsem gospodarska reforma prav zaradi političnih in nacionalnih razlogov pogosto prav na robu prepada. Za slovensko zgodovino je zanimivo, da so imeli pri tem pomembno vlogo prav nacionalni boji, ki so se tedaj odvijali med Slovenci in Nemci na Slovenskem. Celotna valutna reforma je bila zaradi nepomirljivih nacionalnih bojev nekajkrat na robu prepada. Nič bolje ni bilo tudi pri drugih gospodarskih reformah. Nacionalni spopadi so s tem postali resna ovira za zdrav gospodarski razvoj monarhije. Zato ne preseneča pritožba Vase Petričiča nad "rodom zagrizencev", ki namesto gospodarskih problemov postavlja na prvo mesto nacionalne prepire. Ta njegova skrb ga je pripeljala celo tako daleč, da je odmevno⁴ oznanil, da je v interesu Avstro-Ogrske, da obdrži papirnati denar, ki je takrat vzbujal splošno nezaupanje. Po njegovem mnenju namreč papirnati denar ohrani svojo vrednost le toliko časa,

¹ Herbert Matis: Leitlinien der österreichischen Wirtschaftspolitik. - Die Habsburgermonarchie 1848-1918, 1. Teil: Die wirtschaftliche Entwicklung. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1973, str. 58.

² Alois Brusatti: Österreichische Wirtschaftspolitik vom Josephinismus zum Ständestaat. Jupiter-Verlag, Wien 1965, str. 73.

³ Zgodovina Slovencev. Ljubljana 1979, str. 542; Oskar Lehner: Österreichische Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte mit Grundzügen der Wirtschafts- und Sozialgeschichte. Linz 1992, str. 218.

⁴ Z njegovo mislijo se je strinjal tudi Slovenec, 20. 10. 1890, št. 241; Preosnova valute.

dokler obstaja tudi država. Zato bodo imeli ljudje vedno močan interes za ohranitev države. "Ne da se tajiti, da bi o naših razmerah, ko se ljudje bolj brigajo za politične kakor za gospodarsvene namene in na noben način nočejo priznati načela zdrave enakopravnosti, skoro bolj kazalo valuto ne preustrojiti, ker bi to bilo nekako prisilno sredstvo, da se vzdrži države integriteta in bi se s tem narodi prisilili je z ozirom na svojo lastno korist državo o vsaki priliki podpirati."⁵ Takrat Petričič niti ni slutil, da najbolj črni politični časi šele prihajajo.

V času prebujajočih se nacionalizmov se je mnogonacionalni Avstro-Ogrski slabo pisalo. Jezikovni prepiri se niso mogli izogniti tudi denarju. Ker je treba na vsakem denarju skrbno označiti njegovo vrednost, so na denarju napisi v številkah in črkah. V času nacionalnih bojev pa seveda ni bilo čisto vseeno, v katerem jeziku so bili ti napisi. Ko se je tako leta 1878 enotna nacionalna banka razcepila na avstrijsko in ogrsko, se je pojavil tudi problem novih bankovcev. Doslej so imeli bankovci banke napise samo v nemščini, vendar so bili na državnih bankovcih v vseh deželnih jezikih. Po novem pa so na eni strani imeli nemške in na drugi madžarske napise. "Tudi državnim bankovcem se bode napravil takošen obraz, namreč le vseizveličavni nemški in ogerski tekst. Vsak Avstrijan mora tedaj umeti čitati nemško in ogersko, da bode popolnem razumeval nove bankovce."⁶

Po ustavi so bili vsi narodi avstrijske polovice monarhije enakopravni. Čeprav je bila nemščina v dejanskemu življenju državni jezik, pravno to nikoli ni bila. Zato so se nenemški narodi ob pogledu na nove bankovce čutili diskriminirane. "Slovani imajo le pravico, za svoje žulje vsprejemati te dvojezične dragotine in plačevati z njimi - davek."⁷ Le nemški in madžarski napisi so diskriminacija drugih narodov. Vendar ne samo to. So tudi omejevanje posameznikove osebne svobode. "Nihče pa me ne more prisiliti, vsprejemati denar, ki ga ne poznem,⁸ ali pa, ki se mi ne zdi primeren za zameno. Ako mi usiljujejo bankovec, katerega mi ni treba poznati, mi delajo krivico in me omejujejo v svobodi, katero mi podeljujejo po drugi strani."⁹

Proti takšnim bankovcem za deset goldinarjev so se najbolj odločno leta 1881 postavili Čehi. "Ker je bila nominalna vrednost bankovcev banke navedena le v nemščini in madžarščini, so na češkem naseljenem področju hitro in spontano posegli po "samopomoči". Po krajšem času je bilo že približno 100.000 bankovcev banke s češkimi napisi."¹⁰ Med slovensko nacionalno zavedno javnostjo je ta češka akcija za jezikovno enakopravnost naletela na ugoden odmev. Po razlagi pisca v

⁵ Slovenski narod, 2. 12. 1889, št. 278; Vaso Petričič: K valutnemu vprašanju.

⁶ Novice, 17. 7. 1878, št. 29, str. 227; Poslednje znamenje Avstrije.

⁷ Slovenski narod, 25. 5. 1886, št. 118; Tiz forint.

⁸ Kakšen pomen so pri napisih imela nacionalna čustva in kako se pri tem niso ozirali na praktično uporabnost denarja, je razvidno iz zadovoljstva z avstrijskimi kovanci, katerih napisi so bili v latinščini in nastrojenosti proti madžarskim kovancem, ki so imeli le madžarske napise. "Ker se novcem znaki ne morejo v vseh jezikih napisati, izbran je latinski jezik, ki ga ne govori nobeden narod, izobraženi ljudje pa ga umejo." Edinost, 3. 3. 1883 št. 18; C: Denar in kredit.

⁹ Slovenski narod, 20. 9. 1886, št. 214; F. Podgornik: Napisi na bankovcih.

¹⁰ Otto Urban: Die tschechische Gesellschaft 1848 bis 1918, Band I. Dunaj, Köln, Weimar 1994, str. 519.

Novicah so Čehi s temi napisi preprosto "hoteli svoje rojake varovati škode, da bi po goli desetici (10) na bankovcu zapeljani ne dajali teh "flik" za 10 krajcarjev."¹¹

Ti napisi so v bančnem svetu povzročili veliko zmedo. Ker so bili Čehi del vladne koalicije, je finančno in trgovsko ministrsko češke napise toleriralo. Za ogrsko vlado so bili nasprotno neveljavni. Avstroogrška banka pa je po 15. septembru 1881 imetnikom teh bankovcev zaradi njihove "skaženosti" zaračunala 5 krajcarjev takse.¹² Temu so takoj sledili ugovori, da "papirnati denar ni nič drugega, ko dolžno pismo od banke."¹³ Če se je banka pri izdaji bankovcev obvezala, da je bankovec za 10 goldinarjev vreden točno toliko, potem ne sme prelomiti svoje obljube in zanj izplačati manj, saj bi s tem popolnoma omajala zaupanje v vrednost izdanega denarja. Čehi so proti temu ukrepu hitro našli novo orožje. Češko besedilo so napisali z nevidnim črnilom, ki se je pokazalo šele v banki. Tako je bila za pet krajcarjev oškodovana banka. Na bankovce so v češčini tudi pisali, da je vrednost bankovca 9,95 goldinarja. S tem je bila omajana obljuba banke, da je bankovec vreden točno deset goldinarjev.¹⁴

Takšne jezikovne akcije seveda med Nemci niso naletele na ugoden odmev. Slovencem so tako zasmehljivo odgovarjali, da so takšne zahteve "nič drugega kot precej nenevaren izraz nacionalnega bahaštva."¹⁵ Slovencem so tudi pokroviteljsko očitali, da se pri pogajanjih o obnovitvi statuta Avstro-Ogrske banke zanimajo le za "nepomembna" jezikovna vprašanja namesto daljnosežnih gospodarskih problemov. "Tovrstna tvezenja imajo lahko za marsikatere le komično plat, toda ona vendar tudi kažejo, s kakšno miselnostjo in zavestjo nacionalne stranke obravnavajo velika gospodarska vprašanja."¹⁶

Tudi pri valutni reformi leta 1892 se niso mogli izogniti nacionalnim razprtijam pri denarnih napisih. Vlada je predlagala, da naj bo na novih kovancih le napis "Franciscus Josephus I. D. G. Imperator et Rex."¹⁷ V nevtralnem jeziku - latinščini naj bi torej Franc Jožef nosil le naziv avstrijskega cesarja in madžarskega kralja. Med razpravo v valutnem odseku Čehi niso bili zadovoljni, da so pozabili na "njihovo" češko kraljestvo.¹⁸ Podobno so tudi Poljaki navijali za "svoje" kraljestvo Galicijo. V njihovo korist je glasovalo 20 članov valutnega odseka, proti jih je bilo 18. V tej zvezi smo tudi Slovenci prišli do "svojega" kraljestva Ilirije. Temu so najbolj nasprotovali tržaški poslanci, navdušeni pa seveda niso bili niti nemški liberalci in nacionalci. Za Ilirijo so tako glasovali 3 Jugoslovani, 5 Poljakov, 5 nemških konservativcev, 4 Mladočehi, 3 staročeški veleposestniki in 2 Romuna. Hrvaški predlog, da bi se napisu kralj Madžarske dodal še kralj Hrvaške, pa je podprlo le sedem članov in tako ni bil sprejet.¹⁹ Novi napis se je tako glasil:

¹¹ Novice, 17. 8. 1881, št. 33; J. A.: Sedanji desetaki - reprezentanti denarnega dualizma.

¹² Več o tem glej: S. Pressburger: Oesterreichische Notenbank 1816-1966. Geschichte des oesterreichischen Noteninstituts. Österr. Nationalbank, Wien, 1966, str. 182-185.

¹³ Slovenec, 9. 8. 1881, št. 87.

¹⁴ Novice, 17. 8. 1881, št. 33; J. A.: Sedanji desetaki - reprezentanti denarnega dualizma.

¹⁵ Laibacher Wochenblatt, 22. 5. 1886, št. 302; Slowenische Bankpolitik.

¹⁶ Laibacher Wochenblatt, 25. 9. 1886, št. 320.

¹⁷ Stanislaw Szczepanowski: Bericht des Valutaausschusse über die Gesetzentwürfe, o.c., str. 34.

¹⁸ Na to je že med prvim branjem valutnih predlogov opozoril Josef Kaizl. Gustav Kolmer: Parlament und Verfassung in Österreich, (1891-1895), o.c., str. 208.

¹⁹ Slovenec, 21. 6. 1892, št. 139; é.: Vravnavna valute.

"Franciscus Josephus I. D. G. Imperator Austriae, Rex Bohemiae, Galiciae, Illyiae etc. et Apostolicus Rex Hungariae."²⁰

Z gospodarske plati so bili denarni napisi seveda povsem obrobna stvar. Z valutno reformo je Avstro-Ogrska dotedanji goldinar, katerega vrednost je temeljila na srebru, zamenjala za krono, vrednost katere je temeljila na zlatu. S tem se je tudi Avstro-Ogrska pridružila večini takratnih držav, ki so imele valute na zlati podlagi. Goldinar v resnici ni bil srebrn, temveč papirnat denar. Imetnik papirnatega goldinarja tega ni mogel zamenjati za srebro, na katerega vrednost se je glasila vrednost papirnatega goldinarja. V veljavi je bil prisilni tečaj, po katerem je moral vsakdo sprejeti papirnat denar po njegovi imenski vrednosti. Vendar je bil zaradi velikega padca cene srebra od leta 1879 dalje papirnat goldinar vreden več kot srebro, na katerega se je sklicevala njegova vrednost. Ker je vlada pri tem prepovedala kovanje srebrnikov za privatne osebe, je s tem papirnat valuto dejansko odrezala od njegove srebrne zakonske podlage.²¹

Ker je večina evropskih držav takrat že imela valute na zlati podlagi in ker je cena zlata v primerjavi s ceno srebra naraščala, oziroma je cena srebra padala, so morali lastniki avstrijskega denarja pri menjavi v zlate valute drugih držav z nadplačilom, s tako imenovano zlato ažijo poravnati razliko med vrednostima zamenjanih valut. Dolgo časa je bila zlata ažija zelo visoka. Nizka cena avstroogrškega denarja na mednarodnem valutnem trgu je bila ugodna za domače izvoznike in za odplačevanje dolgov tujini. Vendar je po letu 1888 zlata ažija začela hitro padati. Zaradi dražjega domačega denarja so izvozniki pri prodaji na tujih trgih za iztrženo zlato valuto dobili vedno manj domačega denarja. Na zunanjo trgovino je ažija negativno vplivala tudi s svojim nenehnim nihanjem. Zato so prav tisti krogi (zlasti veliki ogrski kmetijski izvozniki), ki so prej nasprotovali uvedbi zlate valute, to sedaj odločno podpirali.²²

Ker je avstroogrski denarni sistem spadal pod skupne pristojnosti obeh polovic monarhije, je lahko valutna reforma potekala le na podlagi skupnega dogovora, ki sta ga nato morali potrditi tudi zakonodajalni telesi Avstrije in Ogrske. Po dolgotrajnih pogajanjih sta se avstrijska in ogrska vlada do aprila 1892 končno dogovorili o vsebini valutne reforme. "V tem, ko je bila pozornost širših krogov obrnjena skoraj samo na politične dogodbe in boje",²³ se je sedaj razprava o valutni reformi iz zaprtih vladnih in strokovnih krogov vse bolj širila med širšo

²⁰ Stanislaw Szczepanowski: Bericht des Valutausschusse über die Gesetzentwürfe, o.c., str. 34.

²¹ O valutnih problemih Avstro-Ogrske pred valutno reformo in o sami valutni reformi glej Andrej Pančur: Gospodarski in socialni nazori v 80. in 90. letih 19. stoletja na Slovenskem, magistrska naloga, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1999, str. 208-267; Reinhard Kamitz: Die österreichische Geld- und Währungspolitik von 1848 bis 1948. Hundert Jahre österreichischer Wirtschaftsentwicklung 1848-1948. Wien 1949, str. 127-223; Eduard März, Karl Socher: Währung und Banken in Cisleithanien. Die Habsburgermonarchie 1848-1918. Wien 1973, str. 323-368.

²² Alexander Spitzmüller: Die österreichisch-ungarische Währungsreform, Zeitschrift für Volkswirtschaft Sozialpolitik und Verwaltung. Organ der Gesellschaft österreichischer Volkswirte. Wilhelm Braumüller, Wien, Leipzig 1902, str. 345; Eduard März, Karl Socher: Währung und Banken in Cisleithanien, o.c., str. 325.

²³ Slovenski narod, 19. 4. 1892, št. 88; Krona in vinar.

javnost. "Ker je dan predložitve tega fatalnega zakona že zelo blizu, (je to razvidno tudi iz pripravljalnega tam-tama tistih časopisov,"²⁴ ki pišejo o tem problemu. Kljub temu da je vlada svoje načrte nekaj časa skrivala, so "nekatero podrobnosti prišle

vzlic temu v javnost in vzbujajo splošno zanimanje."²⁵ Finančni minister je 14. maja 1892 predložil šest zakonskih načrtov.²⁶

Še preden so bili ti predlogi splošno znani, so se proti njim pojavili ostri pomisleki. "Gotovo pa je, da zbornica ne vsprejme z veseljem te predloge." Pomisleke so imeli celo izvozniki, v korist katerih naj bi reforma potekala. "Odpor ta prebudil je tudi mnogo ljudskih zastopnikov v državnem zboru, kateri so se načeloma izrekli proti uvedanju te valute."²⁷ Pred vlado je bilo tako še trdo delo. "Posebno avstrijska vlada je morala opraviti veliko dela, da je avstrijski parlament in prebivalstvo sprijaznila z nameni in vsebino reforme."²⁸ Zato je finančni minister na vse pretege zagotavljal, "da ni vse tako, kakor bi moralo biti, pa tudi to, kar obstoji, ni dobro in zato ne more pritrditi onim, ki pravijo, pustimo vse pri miru, pri starem, ker silno nevarno je vse to nameravano podjetje."²⁹

Pri tem seveda ni bilo pomembno, da minister o pravilnosti zakonskih predlogov prepriča vse državljane in vse poslance, temveč le večino poslancev. Zato "ni dvomiti, da ne bi obveljala vladina predloga, kajti vlada ima že preskrbljeno svojo, umetno vkupe spravljeno večino."³⁰ To so kmalu spoznali tudi nasprotniki zakonskih predlogov, tudi slovenski, čeprav so bili slovenski poslanci kot člani Hohenwartovega poslanskega kluba v vladni koaliciji. Časopisi so takrat upravičeno domnevali, da "predloga v zbornici prodré brez sprememb, kar najbrž bode navzlic uporom in ugovarjanju mnogih, za dobro svojih volilcev delujočih poslancev."³¹

Dne 21. maja 1892 se je v dunajskem državnem zboru začelo prvo branje vladnih predlogov v zvezi z osnutkom zakona o ureditvi valute. Že takrat se je dalo razbrati politične sile, ki bodo podpirale ali napadale valutno reformo. Takratno politično vzdušje je bilo povsem prežeto s posledicami češke nagodbe iz leta 1890. Mladočehi so bili zato zaradi povsem političnih razlogov odločno v opoziciji. Obratno so zaradi gospodarskih razlogov krščanski socialci na različnih shodih s populističnimi gesli odmevno nastopili proti zlati valuti.³² Z določenimi strokovnimi pridržki je Nemško nacionalno združenje podpiralo valutno reformo.³³

²⁴ Marburger Zeitung, 21. 4. 1892, št. 32; Die "goldene Zukunft".

²⁵ Slovenski narod, 19. 4. 1892, št. 88; Krona in vinar.

²⁶ Beilagen zu den stenographischen Protokolle des Hauses der Abgeordneten, XI. Session, št. 436, 1892; Krajše so predstavljeni še v Slovenec, 20. 5. 1892, št. 115; -é.: Nov denar.

²⁷ Edinost, 7. 5. 1892, št. 37; L-n.: Ob uravnavanju vrednote (valuta).

²⁸ Alexander Spitzmüller: Die österreichisch-ungarische Währungsreform, o.c., str. 349.

²⁹ Slovenec, 21. 5. 1892, št. 116; -é.: Nov denar.

³⁰ Edinost, 7. 5. 1892, št. 37; L-n.: Ob uravnavanju vrednote (valuta).

³¹ Edinost, 7. 5. 1892, št. 37; L-n.: Ob uravnavanju vrednote (valuta).

³² "In osobito dunajski takozvani krščanski socialisti delujejo z vso silo nasproti. Nocoj bode velik ljudski shod v dunajski mestni dvorani, ki bo posvetoval se o tej stvari in sklenil protest proti novemu denarju." Slovenec, 20. 5. 1892, št. 115; -é.: Nov denar.

³³ Gustav Kolmer: Parlament und Verfassung in Österreich, Fünfter Band (1891-1895), 5. Teil. Graz 1978, str. 208.

Združena nemška levica se je takrat približevala vladi in se je postavila v položaj "niti koalicija niti opozicija".³⁴ Hohenwartov klub, v katerem so bili tudi slovenski poslanci, Staročehi in Poljaki so vladne predloge podpirali.

27. maja je bil iz 48 predstavnikov vseh strank (največje so bile seveda najbolj zastopane) izvoljen valutni odsek, v katerem so izbrani poslanci lahko oznanili uradno mnenje svoje stranke o vladnih predlogih. Izvoljena sta bila tudi slovenska poslanca Fran Šuklje in Fran Povše in italijanski tržaški poslanec Karel Stalitz-Valrisano.³⁵ Valutni odsek je torej precej verno odražal parlamentarne medstrankarske razmere. Zato je bila razprava v odseku nekakšen uvod v kasnejšo parlamentarno razpravo.

Eden največjih zagovornikov valutne reforme je bil Fran Šuklje, ki pa ji je še leto pred tem odločno nasprotoval. Šuklje je takrat nasprotoval zlati valuti, ker se je bal znižanja cen, kar bi bilo slabo za kmeta in obrtnika.³⁶ Šlezijški poslanec Nemške nacionalne stranke Hubert Fuß mu je zato med razpravo v državnemu zboru očital, "da je lansko leto 1. junija v proračunskem odseku nadrobno pojasnil svoje pomisleke proti vpeljavi zlate valute in je zaključil z izjavo) Š...] - da se ne more izreči za zlato valuto."³⁷ Na Fußovo obtožbo je Šuklje seveda moral odgovoriti. "Očitno priznam, da sem tako mislil lani, ravno tako očitno pa tudi priznam, da sem potem, kako stvari sedaj stojé, prišel do prepričanja, da bi daljše čakanje bilo združeno z velikimi nevarnostmi za avstrijsko narodno gospodarstvo."³⁸ V svojih spominih se Šuklje spominja, da je valutnim razmeram posvetil "posebno pozornost, mnogo sem se bavil s tem vprašanjem, uverjen sem bil, da je neurejena avstrijska valuta zelo škodljiva tudi slovenskemu gospodarstvu. Zgolj s tega stališča, ne meneč se za svojo pripadnost k vladni stranki sem odobral takoj s prvega početka"³⁹ zakonske predloge. Koliko pri tem lahko verjamemo staremu "elastiku" je seveda drugo vprašanje. Dejstvo je, da je valutno reformo med razpravo vneto podpiral. Celó tako zelo, da mu je Lueger očital: "Ko mi pravijo, Slovenci so za to, ker je poslanec Šuklje govoril za to, jim odgovorim tako: Da, ko poslanec Šuklje govori za to, potem je to dokaz, da hoče to vlada; s tem pa ni bilo dokazano, da Slovenci to želijo."⁴⁰ To obtožbo je Šuklje seveda odločno zanikal, čeprav s svojimi argumenti ni prav nič omajal slavnega Dunajčana.⁴¹

V valutnem odseku se je kmalu pokazalo, da ni trdne strankarske discipline. "Sploh se mora konstatovati, da ga ni enega kluba, kojega člani bi bili edini v mnenju valute."⁴² Hudič je ležal v podrobnostih. Čeprav je večina članov

³⁴ Lothar Höbelt: Kornblume und Kaiseradler. Die deutschfreiheitlichen Parteien Altösterreich 1882-1918. Dunaj 1993, str. 61-62.

³⁵ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, XI. Session, 135. Sitzung, 27. maj 1892, str. 6274.

³⁶ Slovenec, 6. 6. 1891, št. 126; "N. Fr. Presse" in poslanec Šuklje.

³⁷ Prav tam, str. 7069.

³⁸ Slovenec, 18. 7. 1892, št. 161; Vrejenje valute (Govor gosp. poslanca Šukljeta v državnem zboru dné 12. julija 1892).

³⁹ Fran Šuklje: Iz mojih spominov, I. del. Ljubljana 1988, str. 243.

⁴⁰ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, XI. Session, 154. Sitzung, 13. julij 1892, str. 7130.

⁴¹ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, XI. Session, 154. Sitzung, 14. julij 1892, str. 7190-7191.

⁴² Slovenec, 18. 6. 1892, št. 137; -é.: Vravnavá valute.

valutnega odseka priznavala potrebnost valutne reforme, se mnogi niso strinjali s konkretnimi vladnimi predlogi. Celo Šukljeto v strankarski tovariš je rahlo ribaril v kalnem.⁴³ Najbolj resno se je zataknilo, ko člani niso sprejeli predloga, da se del drobiža kuje iz niklja. "To še ne pomeni, da pade vsa valutna uravnava, pač pa se je ne malo ovir s tem prouzročilo, ker ogerska država mora tej preuredbi pritrčiti, kar pa je dvomljivo."⁴⁴ Zato so se poslanci odločili, da bodo ponovno glasovali. Po prepričljivem govoru finančnega ministra Steinbacha so se nato s sedemin-dvajsetimi glasovi odločili za drobiž iz niklja.

Vendar se s tem stanje še ni umirilo. Resno je postalo med obravnavo 1. člena 5. zakona, s katerim se je vladi dajalo pooblastilo, da za nakup potrebnega zlata najame posojilo. Sporen ni bil člen kot tak, sporna je bila dnevna politika. Še več, sporen je bil tudi odnos vlade do Slovencev. Vodja Nemškega nacionalnega združenja Otto Steinwender je namreč izjavil, "da oziraje se na poslednje administrativne odredbe vlade, ki podpira osobito slovenski živelj v planinskih in južnih deželah (!), on in njegova stranka nočeta glasovati za dovoljenje tega posojila, ker vlada ne zasluži zaupanja njegove stranke." Ravno takrat je namreč vlada okrajnemu glavarstvu v Beljaku in mestnima zastopoma v Celju in Celovcu ukazala, da morajo slovenske vloge reševati v slovenskem jeziku. To je seveda med Nemci povzročilo veliko negotovanje.

Pri takšnem brenkanju na nemško nacionalno struno tudi Združena nemška levica pod vodstvom Ernsta Plenerja ni mogla ostati gluha, če je hotela obdržati svoje volivce. Zato so skupaj z nacionalci zapustili sejo in od Taaffeja zahtevali "natančen in jasen odgovor, od katerega bo zavisno, ali bodo še podpirali vlado, ali ji kot opozicija nasprotovali."⁴⁵ Ker je ravno takrat nekaj konservativcev manjkalo, je bil valutni odsek nesklepčen. Do večera se je nato končno zbralo 25 članov, s čimer je bil odsek spet sklepčen. Vendar tudi pri tako velikem bojkotu opozicija ni izginila. Mladočehi so ostali načelna opozicija. "Če tudi preverjeni o koristi, da se stalno vravna vrednota našega denarja, nočejo dati vladi toliko moč v roke, ampak smatrajo za svojo dolžnost, taki vladi z vsemi postavnimi sredstvi protiviti se in prisiliti jo, da odstopi."⁴⁶

Nemci niso začeli nasprotovati valutni reformi le zaradi zgoraj imenovanega vladnega ukaza. V Šukljeto v govoru v državnem zboru lahko opazimo še en kamen spotike. "Čudno je, da smo zopet mi Slovenci, ki kalimo vodo. Š...] Le pogledajte si nesrečo, narodna katastrofa je tukaj: dvorni svetnik slovenske narodnosti, in poleg tega še kot posebni poročevalec, je poklican v pravosodno ministertvo." Sporna oseba je bil Filip Abram, ki je bil imenovan za ministrskega svetnika v pravosodnem ministertvu in za personalnega referenta za Štajersko, Koroško in Kranjsko.⁴⁷ Šuklje je potožil, da čeprav Abram ni v nobeni stranki in je le sposoben državni uradnik, je neprimeren, ker je Slovenec. On bi še razumel, da bi temu imenovanju nasprotoval Foregger, "da pa velika stranka Š...] se odloči za

⁴³ Tako je še poleg petih članov podprl nesprejeti predlog Alfreda Ebenhocha, prav tako uglednega člana Hohenwartovega kluba, da bi za sprejem valutne reforme moralo glasovati vsaj dve tretjini poslancev, od katerih bi jih moralo biti navzočih najmanj polovica. To bi ob dani parlamentarni razmejitvi sil seveda onemogočilo sprejem reforme. *Slovenec*, 1. 7. 1892, št. 147-é.: Vravnava valute.

⁴⁴ *Slovenec*, 27. 6. 1892, št. 144; -é.: Vravnava valute.

⁴⁵ *Slovenec*, 1. 7. 1892, št. 147; -é.: Vravnava valute.

⁴⁶ *Slovenec*, št. 148, 2. julij 1892; -é.: Vravnava valute.

⁴⁷ *Slovenec*, 7. 6. 1892, št. 128.

take korake, da je vsled tega bila nastala parlamentarna kriza, da so vsled tega, - tajite, kakor hočete, - bile dolgo časa valutne predloge v nevarnosti, Š...] to mi je nerazumljivo, to obžalujem iz vse duše."⁴⁸ Nemci so se seveda branili, da imenovanju Abrama nasprotujejo le zato, ker je Slovenec. "Nemcev ni navdalo z nezaupanjem to, da je dvorni svetnik Abram Slovenec, temveč da je bil ta Slovenec imenovan za personalnega referenta po želji slovenskih voditeljev."⁴⁹ Zaradi političnega pritiska Šukljeta in Kluna naj bi bilo namreč to imenovanje doseženo na škodo Nemca Pflügla.⁵⁰

Na Šukljetov govor v državnem zboru se je že naslednji dan odzval nemški celjski poslanec Richard Foregger, ki je takrat v državnem zboru nastopal kot samostojni poslanec - "divjak". Po njegovemu mnenju naj bi Šuklje dobro vedel, "da sploh ni šlo za ta položaj dvornega svetnika, temveč je bila to le zadnja kaplja, katera je v tistem trenutku slučajno padla v že prepolno posodo."⁵¹ Glavni razlog za krizo naj bi bilo nemško nezaupanje v sedanjo vlado, ki podpira napredujočo slovenizacijo uradov in šol na Spodnjem Štajerskem. Proti očitani slovenizaciji (ne pa proti razlogom za krizo) se je nato odločno odzval slovenski štajerski poslanec Lavoslav Gregorec, ki je rekel: "Spodnja Štajerska je v večini slovenska in kar je slovensko, ne moremo slovenizirati."⁵² Razmere so povsem drugačne, kakor tiste, ki jih je opisal Foregger. "Torej ni pravilno, Š...] da se na Spodnjem Štajerskem slavizira, temveč je pravilno ravno nasprotno, germanizira se."⁵³ Na to je spet odgovoril Foregger in jasno izrazil svoj strah pred izgubo nemškega posestnega stanja. "Slovenski knjižni jezik je bil sploh ustvarjen šele danes Š...] in ta umetna gojitev slavizma tam, kjer obstajajo nemški kulturni centri, to je slavizacija."⁵⁴

Vendar uradniško imenovanje in zaukazana enakopravnost slovenščine pri poslovanju s strankami nista bila glavna razloga za nemško nasprotovanje valutni reformi. Pritoževali so se še nad zastojo pri delovanju češke razmejitvene komisije za nove pravne okraje, nad razmerami v Bukovini in nad sodniškim imenovanjem na Moravskem.⁵⁵ Glavni razlog za nasprotovanje Združene nemške levice pa je bila želja po ponovni osvojitvi oblasti. Zato so zaostrene politične razmere izkoriščali za izsiljevanje novih vladnih koncesij. Javno tega seveda niso priznali. "Združena nemška levica valutne reforme nikoli ni dojemala kot politično vprašanje."⁵⁶ Vendar so jim zato to toliko bolj očitali Slovenci. "Pač lepi domoljubi so naši levičarji. Po svojih listih trobijo, da je vrejenje valute v državnem interesu, ali vendar se temu vrejenju upirajo, če se jim ne dajo kake koncesije."⁵⁷

⁴⁸ Slovenec, 21. 7. 1892, št. 164; Vrejenje valute (Govor gosp. poslanca Šukljeja v državnem zboru dné 12. julija 1892).

⁴⁹ Laibacher Wochenblatt, 25. 6. 1892, št. 620.

⁵⁰ Laibacher Wochenblatt, 18. 6. 1892, št. 619; Wiener Brief

⁵¹ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, XI. Session, 154. Sitzung, 13. julij 1892, str. 7133.

⁵² Prav tam, 155. Sitzung, 14. julij 1892, str. 7194.

⁵³ Prav tam, str. 7195.

⁵⁴ Prav tam.

⁵⁵ Prim. Laibacher Wochenblatt, 9. 7. 1892, št. 622.

⁵⁶ Laibacher Wochenblatt, 16. 7. 1892, št. 623; Zur Valutadebatte.

⁵⁷ Slovenec, 15. 6. 1892, št. 135.

Burna razprava v valutnem odboru s tesnim izidom za prihajajoče zasedanje državnega zbora ni pomenila nič dobrega. "Valutno vprašanje je po dolgem času rešeno z jako pičlo večino v komaj sklepčni seji, ali bo večjo večino dobilo v zbornici, ne morem trditi." Preveč strank je bilo zaradi političnih razlogov v opoziciji. "In prav to je vzrok, da se ne moremo nadejati dobrega iz te parlamentarne krize."⁵⁸ Nemški konservativci so tako omahovali zaradi političnih in gospodarskih razlogov.⁵⁹ Po pogovoru med vodji Združene nemške leve in Taaffejem so se politične razmere nenadoma spet zasukale v korist vlade. Taaffe je bil sedaj lahko prepričan, da nemški liberalci valutni reformi ne bodo več nasprotovali.⁶⁰ Tako je Plener svojim tovarišem svetoval, da "lahko z mirno vestjo glasujejo za valutne predloge, ker se je vlada stališču nemških liberalcev izdatno približala."⁶¹ Skoraj istočasno je tudi propadla 10. julija sprožena pobuda poslancev Richarda Foreggerja in Viktorja Krausa (oba sta bila takrat samostojna poslanca - "divjaka") po združitvi obeh nemških strank. Njuna akcija je med valutno razpravo večje sadove obudila le na Štajerskem in deloma na Koroškem.⁶²

Politična kupčija na račun sprejema valutnih reform pa je še naprej potekala med vlado na eni strani in Hohenwartovim klubom na drugi strani. Vendar je morala vlada odkloniti pretirane zahteve Hohenwartovega kluba, ker bi drugače ogrozila svojo zvezo z Združeno nemško levico.⁶³ Zgodba se je za vlado navsezadnje srečno končala. Proti prehodu v specialno debato so glasovali le Mladočehi, Krščanski socialci, Nemško nacionalno združenje in večina konservativcev, torej le 91 poslancev proti 190.⁶⁴ Glasovanje je potekalo gladko tudi med specialno debato. 20. julija so bili vladni predlogi v državnem zboru sprejeti. Ko so jih sprejeli še v gosposki zbornici, je bila valutna reforma 11. avgusta 1892 uzakonjena.⁶⁵

Vendar se tudi med valutno razpravo ni bilo mogoče izogniti vročim političnim temam. "V valutni debati govorilo se je mnogo o politiki."⁶⁶ Stranke, ki so nasprotovale valutni reformi, v polemiki z zagovorniki reforme niso mogle uporabljati le političnih argumentov. Ker je valutna reforma prvenstveno gospodarski problem, je bilo pri njeni kritiki potrebno uporabljati gospodarski jezik. Opozicijske stranke so se zavedale, da med širšo javnostjo zlata valuta ni preveč popularna. Med ljudmi se je širil strah pred "zlato internacionalo",⁶⁷ pred tem, da bodo judovski

⁵⁸ Slovenec, 2. 7. 1892, št. 148; -é.: Vrnava valute.

⁵⁹ Slovenski narod, 11. 7. 1892 št. 155; Pred razpravo o valutnih predlogah. Pri nabiranju vladnih koncesij so celo grozili z istopom iz Hohenwartovega kluba. Tudi kasneje so se iz njihovih vrst slišali močni ugovori proti strankarskemu kolegu Treuinfelsu, ki je zagovarjal valutno reformo. Gustav Kolmer: *Parlament und Verfassung in Österreich, (1891-1895)*, o.c., str. 209-210.

⁶⁰ A. William Jenks: *Austria Under the Iron Ring 1879-1893*. Charlottesville, str. 286-287.

⁶¹ Slovenski narod, 11. 7. 1892, št. 155; Pred razpravo o valutnih predlogah.

⁶² Janez Cvirn: *Boj za Celje: Politična orientacija celjskega nemštva 1861-1907*. Ljubljana 1988, str. 43; Janez Cvirn: *Politična orientacija celjskega nemštva 1861-1907*. Zgodovinski časopis, 1988, št. 2, str. 210.

⁶³ Gustav Kolmer: *Parlament und Verfassung in Österreich, (1891-1895)*, o.c., str. 211.

⁶⁴ Od poslancev s slovenskega ozemlja so proti glasovali: Gregorec, Jordan in Pfeifer. Za so glasovali: Auersperg, Burgstaller, Coronini Franz, Ferjančič, Foregger, Globočnik, Hohenwart, Klun, Koschinegg, Kirschner, Kušar, Luzzatto, Povše, Robič, Šuklje, Schwegel, Stalitz-Valrisano in Vošnjak. *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, XI. Session, 155. Sitzung, 14. julij 1892*, str. 7206-7207.

⁶⁵ Gustav Kolmer: *Parlament und Verfassung in Österreich, (1891-1895)*, o.c., str. 212-214.

⁶⁶ Slovenec, 21. 7. 1892, št. 164; Vrejenje valute (Govor gosp. poslanca Šukljeja v državnem zboru dne 12. julija 1892).

⁶⁷ Slovenec, 25. 7. 1892, št. 167; Po državnem zboru.

veliki finančniki menjavo stare valute za novo izkoristili za še večji grabež denarja na račun preproste množice. "Zadnji čas, kar je to vprašanje na dnevnem redu, Šše je] opazovala turbolentna, neizrecno živa agitacija, ki je znala široke kroge pridobiti proti tem predlogam. Prihajali so k osebam s stalno plačo in jim razkladali, da bode vsled vrejenja valute vse dražje; kmetu in obrtniku so pa pripovedovali",⁶⁸ da bodo cene padle. Populistični govori so razpihovali globoko ukoreninjeno nezaupanje ljudi do denarnih sprememb. Tudi slovenski volivci reforme niso enoglasno podpirali. S Pohorja je tako prišel glas: "Po časnikih smo se nekoliko poučili in spoznali, kako važen je ta korak naše vlade, ob enem pa tudi nevaren, zato smo se pa tudi izrekli zoper veljavo."⁶⁹

Zanimivo je, da se pri glasovanju poslanci niso držali uradne politike kluba, kateremu so pripadali. "Mnenja o tem velevažnem narodnogospodarskem vprašanju so jako različna. Možje enakih političnih načel glasovali so o valutnih predlogah različno."⁷⁰ Poslanci s tem niso kršili strankarske discipline, saj naj bi jim klubi pri glasovanju pustili proste roke.⁷¹ Mnogi poslanci, katerih stranke so uradno podpirale valutno reformo, so tako glasovali proti njej. Težko je reči, ali so to storili zaradi svojega iskrenega prepričanja,⁷² ali pa so izkoristili ljudski strah za nabiranje političnih točk. Slovenski poslanec Pfeifer je tako glasoval proti, ker "kot zastopnik revnega prebivalstva ne morem glasovati za predloge, ki bodo že itak preobloženim davkoplačevalcem zvišali davke."⁷³

Na Slovenskem je bilo slišati tudi glasove za zlato valuto. Kranjska kmetijska družba se je na generalni skupščini 8. julija 1892 tako enoglasno izrekla za valutno reformo. Prav tako ljubljanski občinski svet.⁷⁴ Tudi poslanci s slovenskega ozemlja so večinoma glasovali za reformo. Celó Foregger, ki je zaradi političnih razlogov odločno nasprotoval vladi, je zaradi gospodarskih razlogov podprl zlato valuto.⁷⁵ To je storil kljub temu, da ga kot "divjaka" v parlamentu ni vezala strankarska disciplina. Zaradi te idejne in politične pestrosti pri obravnavi tako pomembnega gospodarskega vprašanja se je parlamentarna razprava o valutni reformi "v istini odlikovala po svoji stvarnosti, točnosti in razboritosti. Morda bi smel trditi, da nikoli, odkar je obstajal avstrijski parlament, nobena razprava ni nadkriljevala generalne debate o valutnem vprašanju."⁷⁶

Andrej Pančur

DER EINFLUSS VON POLITISCHEN PARTEIEN UND NATIONALER KÄMPFE AUF
WIRTSCHAFTSREFORMEN

⁶⁸ Slovenec, 18. 7. 1892, št. 161; Vrejenje valute (Govor gosp. poslanca Šukljeta v državnem zboru dné 12. julija 1892).

⁶⁹ Slovenec, 19. 5. 1892, št. 114.

⁷⁰ Slovenec, 25. 7. 1892, št. 167; Po državnem zboru.

⁷¹ Laibacher Wochenblatt, 16. 7. 1892, št. 623; Zur Valutadebatte.

⁷² Slovenec, 25. 8. 1892, št. 193; "V valutnem vprašanju pa nobena stranka ni bila jedina. Poslanci so glasovali po svojem prepričanju." Občni zbor štajerskega "Slovenskega društva".

⁷³ Slovenec, 22. 7. 1892, št. 165; Vrejenje valute. Govor g. poslanca V. Pfeiferja v državnem zboru dné 18. julija 1892.

⁷⁴ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, XI. Session, 155. Sitzung, 14. julij 1892, str. 7190.

⁷⁵ Prav tam, 154. Sitzung, 13. julij 1892, str. 7131-7135.

⁷⁶ Fran Šuklje, Iz mojih spominov, str. 244-245.

Z u s a m m e n f a s s u n g

In den letzten zwei Jahrzehnten des Bestehens von Habsburgermonarchie wurde eine normale Tätigkeit des Nationalrats in Wien durch politische und nationale Kämpfe fast vollkommen lahmgelegt. Wegen Unfähigkeit eine zuverlässige Regierung zu bilden, wurde die gesetzgebende Tätigkeit den Beamtenregierungen überlassen, die auf Grund vom 14. Artikel der Verfassung eigenmächtig regieren konnten. Sogar während der Regierungszeit von Eduard Taaffe (1879-1893), als der Reichsrat völlig normal arbeitete, konnten die nationalen und politischen Streitigkeiten die Regierungsreformen gefährden. Dabei ging es nicht nur um verschiedene Sprach- und Schulreformen, auch die ausschließlich Wirtschaftsreformen konnten an den Rand des Ruins gebracht werden. Auch Geld, als eine grundlegend Wirtschaftsangelegenheit wurde davon nicht ausgeschlossen. Die an den Geldscheinen verwendete Sprache stellte ein großes Problem dar. So unterstützten die Slowenen begeistert die resolute tschechische Aktion gegen die Banknoten, die nur deutsche oder ungarische Aufschriften trugen. Auch auf diesem Gebiet verlangten sie Gleichberechtigung der Sprachen.

1892 gefährdeten die nationalen und wirtschaftlichen Kämpfe sogar die Beschlußfassung über die Währungsreform, mit der Österreich-Ungarn die Silberbasis seiner Währung aufgeben wollte, um sich anschließend einer Reihe von Staaten mit Goldbasis für ihre Währung anzuschließen, womit Österreich-Ungarn nach langer Zeit seine Währungsprobleme lösen konnte. Als Mitglieder von Hohenwart Regierungsklub, unterstützten die slowenischen Abgeordneten größtenteils die Währungsreform. Auf der Regierungsseite spielte der slowenische Abgeordnete Fran Šuklje eine bedeutende Rolle. Die Regierung wurde noch von den Altschechen und Polen unterstützt, wogegen ihr die Jungtschechen und die deutschen Christlichsozialen opponierten.

Gerade in dieser Zeit näherte sich die liberale vereinigte deutsche Linke der Regierung an und unterstützte so die Reform. Wegen des nationalen Auftretens der Deutschnationalen Vereinigung wurde jedoch diese Annäherung vorübergehend unterbrochen. Schon in dem Währungsausschuß kam es zu heftigen nationalen Kämpfen. Wegen nationaler Streitigkeiten in Böhmen, Mähren und Bukowina und in großem Umfang auch in Slowenien, widersetzten sich die Deutschen der Gesetzesvorlage. Entschieden stellten sie sich gegen den Regierungsbefehl an die Bezirkshauptmannschaft in Villach und die Stadtvertretungen von Celje (Cilli) und Klagenfurt, alle slowenischen Anträge in slowenischer Sprache zu beantworten. Auch die Ernennung des Slowenen Filip Abram für ein hohes Amt war für sie strittig. Ihre Unterstützung für die Währungsreform machten sie von der Außerkraftsetzung solcher "Slowenisierung" abhängig. Das führte zu einer scharfen Polemik über nationale Rechte während der Parlamentsdebatte über die Währungsreform. Schon vorher handelte jedoch die Vereinigte deutsche Linke mit der Regierung ein Abkommen aus: in Tausch für politische Konzessionen unterstützte sie die Währungsreform, die anschließend erfolgreich durchgeführt wurde.